

hebben de 'voorstanders' van een recht op zelfdoding een punt als zij zich weren tegen de retoriek van sommigen van hun tegenstanders. Maar voorstanders maken zichzelf echter even onmogelijk als ze naast dat gebouw gaan staan en roepen: "Spring maar hoor! Brand is brand! Wij werken ondertussen aan het maatschappelijk draagvlak voor uw keuze!" Zowel wie het springen veroordeelt als wie een recht op springen bepleit gaat aan het eigenlijke probleem voorbij: er is brand. Het wordt mensen zó heet onder de voeten, het lijden is zó ernstig, dat alles beter is dan door te leven.

Oorzaken levensmoeheid

Breekt er in het echte leven brand uit met dodelijke slachtoffers, dan komen we niet weg met de vaststelling dat hoge gebouwen nu eenmaal soms vlam vatten. Er wordt onderzocht hoe de ramp heeft kunnen plaatsvinden en er worden maatregelen genomen om een dergelijk drama in de toekomst te voorkomen. Bij nalatigheid heeft dat persoonlijke consequenties, en als het even kan rollen er koppen. Als op een school een of twee suicides voorvallen, moet een inderhaast geformeerd team nieuwe gevallen gaan voorkomen. Ik heb nog nooit één serieus politiek pleidooi gehoord voor de vorming van een commissie Oorzaken levensmoeheid. Ik zal daarop maar niet preludeeren, maar ik kan zo een aantal situaties bedenken waarbij 'levensmoeheid' regelrecht het gevolg is van omstandigheden die ook mij het water aan de lippen zouden doen stijgen, maar die tegelijkertijd wel degelijk een oorzaak hebben in menselijk handelen of nalatigheid.

Als Nederland dreigt te worden overstroomd bij een verhoogde zeespiegel, worden alle hens aan dek geroepen. Vergeleken daarmee wordt de aankondiging 'dat er een hele generatie ouderen aankomt die straks zelfdoding gaat eisen' met een opvallende nuchterheid ontvangen. Maar hoort zelfdoding bij ouderen echt tot een andere categorie? Is ouder worden een niet te verhelpen leed? Geldt bij ouderen niet net als bij jongeren dat we alles moeten hebben gedaan om te bezien of de suicide had kunnen worden vermeden? Of vinden we een suicide bij een oudere toch minder erg? Ik

moet toegeven: zelf vind ik de dood van een 90-jarige minder schokkend dan van een 35-jarige. Maar ik weet niet of ik *suicide* bij een 90-jarige zoveel minder erg vind dan bij een 35-jarige, zeker wanneer beiden nog gezond waren.

Vrije beslissing

Dat brengt ons bij een inconsistentie in het pleidooi voor een zelfdodingspil voor ouderen: waarom alleen ouderen, mensen die volgens Sutorius en Beekman 'hun brevet van leven allang verdiend hebben?' Wie komt voor zo'n brevet in aanmerking: Vijftigplussers? Gepensioneerden? Tachtigers of negentigers? Weet men niet dat er in alle leeftijdsgroepen mensen zijn voor wie elke dag een bijna ondoenlijke opgave is? Waarom zouden jonge mensen niet dezelfde rechten hebben als ouderen?

Laten wij op zoek gaan naar de consensus: de beslissing tot euthanasie of zelfdoding die is genomen onder dwang van anderen of onder de dwang van vermijdbare omstandigheden is geen echte beslissing. Wat er door die trechter heen komt, behoort tot een andere categorie: autonoom, ondraaglijk, uitzichtloos. Daar is de Nederlandse euthanasiewet voor bedoeld. Maar waarom worden pleidooien om te zoeken naar wegen om euthanasie en zelfdoding als gevolg van 'vermijdbaar' leed te voorkomen anno 2007 door sommigen nog altijd categorisch onder de noemer paternalisme afgeserveerd? Wie zijn dochter een kus geeft, is nog geen pedoseksueel. Wie een glas wijn drinkt, is nog geen alcoholist. Zo is ook wie zoekt naar mogelijkheden om het leven voor ouderen draaglijker en humaner te maken, heus nog geen moralist.

*Dr. Theo Boer is universitair docent ethiek aan de Protestantse Theologische Universiteit te Utrecht. Van hem verschijnt binnenkort het artikel *Recurring Themes in the Debate about Euthanasia and Assisted Suicide*, in het *Journal of Religious Ethics*, 35, 3 (2007) en het artikel *God en euthanasie in het Tijdschrift voor Gezondheidszorg en ethiek* 17, 3 (september 2007).*

Thema Hulp bij zelfdoding

De verbazing van de dierenarts

Frans Stafleu

De kat van mijn moeder was oud en ziek. We hadden het aangezien, gearzeld, maar nu toch besloten dat het genoeg was zo. Ik gaf de kat, die rustig op de schoot van mijn moeder lag, een injectie, en Mosje (hij had maar één oog) sliep rustig in. Een vredig en goed einde. Vrijwel direct hierna kwam mijn (toen) nieuwe vriendin voor het eerst op bezoek. Mijn moeder was nog zo on-

der de indruk van het gebeuren dat ze tegen mijn vriendin zei, "oh, wat is dat toch mooi dat dit zo bij dieren kan, dat moest bij mensen ook zo kunnen..." Mijn tenen krulden in mijn schoenen, want ik wist dat mijn vriendin (arts) net vreselijk worstelde met de vraag of zij moest voldoen aan een verzoek tot euthanasie. Ik vermoed dat zij wel iets anders dacht over die hartenkreet van mijn moeder. Over het verschil gaat dit stukje.

Als dierenarts sta ik vaak vol verbazing te kijken naar hoe men in de mensengeneeskunde omgaat met de dood. Ik zeg vaak: "als ik zo met honden zou omgaan, dan kwam ik voor de tuchtraad vanwege dierenmishandeling!" Als dieren bijvoorbeeld uitzichtloos lijden dan moet ik ze doden! Ja maar, zeggen de mensen dan, dieren zijn nu eenmaal anders dan mensen! Precies, is dan mijn antwoord, mensen hebben zelf een mening, en daar moeten wij naar luisteren. Maar bij euthanasie gaat het nu juist over mensen die zelf dood willen, dus dat belangrijke verschil telt hier blijkbaar niet!

Blijkbaar is het leven van mensen meer waard dan het leven van dieren, zozeer zelfs dat het de autonomie van de mens overstijgt. Dat eerste, oké (ik ga hier voorbij aan een dierethische discussie), maar dat laatste snap ik niet. Waarom is een mensenleven zo heilig dat wij er niet aan mogen komen? Waarom is het toch zo ongelofelijk problematisch om een doodziek iemand te midden van zijn geliefden in te laten slapen, kortom, waarom heeft mijn moeder geen gelijk? Als ik nu niet op de UU en op het ROC lessen ethiek had gegeven, was ik wellicht bij deze vraag blijven steken, maar als je de ene dag les geeft aan artsen en volgende dag aan dierenartsen, en het gaat allebei over het doden van patiënten, zou het wel vreemd zijn als je door het grote verschil niet uitgedaagd werd om nog maar wat verder na te gaan denken.

Dit nummer van de Nieuwsbrief gaat over 'hulp bij zelfdoding'. Niet over 'zelfdoding'. Het gaat er dus om dat de ene mens de ander doodt of daarbij helpt. Het problematische is die tweede persoon, die de dood veroorzaakt. De dood van een mens is misschien niet zo slecht, maar het doden van mensen blijkbaar wel. Nu zou ik geen biologisch opgeleid persoon zijn als ik dit probleem niet in evolutionaire termen zou gaan benaderen. Ik ga ervan uit dat er bij sociaal levende dieren een rem staat op het doden van soortgenoten. Immers, een sociale groep lijkt moeilijk in stand te houden als de leden elkaar zondermeer zouden kunnen doden. Bij sociaal levende groepen dieren zien we dat in het algemeen ook wel. Elkaar doden gebeurt niet veel. Er zijn allerlei (gedrags)regulaties om dat te voorkomen. Bij rangordegevechten gaat het dier niet door als de tegenstander zich overgeeft. Buiten de groep lijkt doden minder een probleem. Van chimpansees is bekend dat de mannetjes

wel eens groepsgewijs een andere groep aanvallen en daarin iedere chimpansee doden.

Waarom zou die evolutionaire sociale rem er bij mensen niet zijn? Voordat mensen ertoe overgaan anderen te doden worden de anderen eerst apart (buiten de groep) gezet. 'Het zijn geen mensen maar beesten.' De joden werden vergeleken met ratten, de Tutsies in Rwanda waren kakkerlakken en de doodstraf gaat meestal met een ritueel (rechtzaak) gepaard. Mensen hebben een rem om mensen te doden, en die zit diep, die is evolutionair verankerend. Wij dierenartsen vinden het doden van een dier niet leuk, maar artsen vinden het uitvoeren van euthanasie afschuwelijk. Zij overtreden dan een evolutionair taboe en dat is niet makkelijk met ratio opzij te zetten.

Een rem evolutionair kunnen verklaren is één ding, maar zeggen dat die rem er terecht is, is iets anders. 'Een sociale structuur in stand houden' lijkt me wel te verdedigen als een onderdeel van het goede leven. Kunnen we dan verdedigen dat de rem op het doden van medemensen niet alleen te verklaren, maar ook goed is? In het algemeen gesproken wel, de evolutionaire noodzaak van het reguleren van de sociale groep lijkt me in essentie niet veranderd. Dit verklaart waarom dierenartsen makkelijker dieren doden dan artsen mensen, en maakt tevens verdedigbaar dat dit goed is. De verzuchting van mijn moeder gaat dus voorbij aan dit basale evolutionair gedicteerde verschil.

Wat blijft is de vraag of wij een evolutionaire gegevenheid niet te kritiekloos als 'goed' bestempelen. Immers, we zijn mensen en zouden ons los moeten kunnen maken van onze 'natuurlijke driften'. We hebben discussie over hulp bij zelfdoding immers niet over zomaar willekeurige mensen die we doden of daarbij helpen; we hebben het over mensen die daar zelf om vragen en in ellendige omstandigheden verkeren! Is autonomie niet zo belangrijk dat wij medemensen moeten helpen in het ten uitvoer brengen van hun eigen wens? Zouden wij in zo'n geval (ernstig lijden etc.) niet rationeel over de natuurlijke rem heen moeten stappen? Ja, en dat doen we ook al. Euthanasie is mogelijk, ook al is het moeilijk. Maar moeilijk voor de uitvoerend arts zal het altijd blijven, en wellicht moet het ook anderszins moeilijk blijven.

Wij mensen hebben de neiging om onze ratio geweldig te overschatten. Zijn we echt in staat om op rationele gronden, tegen een natuurlijk-ke rem in, het doden van (zieke) mensen zodanig te regelen dat we niet ontsporen en de fundamenten van onze sociale groep aantasten? Ik weet het niet... Een bevriende arts zei eens tegen mij: "Weet je, ik ben er wel blij mee dat er een taboe op staat om ernstig zieke

patiënten bijvoorbeeld met morfine te helpen met doodgaan. Soms is het wel erg handig als een patiënt dood gaat, en zo'n taboe helpt me om weerstand te bieden aan de verleiding." Ik zou zeggen: *quod erat demonstrandum*, ken u zelve. Maar ja, als dierenarts blijf ik toch vinden dat men soms wel erg spastisch aan het taboe blijft hangen. Ik vrees dat mijn gedachten op dit punt altijd wel dubbel zullen blijven.